

o tájegységi

o megyei

o külhoni magyarság

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

Beadványunkhoz mellékeljük: Antal László: **GENCSAPTI A KÁRPÁT-MEDENCE TÁNCHAGYOMÁNYÁBAN**, amely hivatkozásokkal írja le a felterjesztett táncok adatait, történetiségét.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett

A gencsi verbunk, söprútánc, kanásztánc, gencsi csárdás a helyi szellemi kulturális örökségünk része. A verbunk - Összeköt és megkülönböztet: Összeköt bennünket a Kárpát-medencében megtalálható verbunkokkal és megkülönböztet, mert csak a településre jellemző sajátosságokat hordoz. Élő hagyomány a gencsapáti néptáncok kultúra a Gencsapáti Hagyományörző Néptáncgyűttes (1938) szakmai munkájának és átörökítő tevékenységének köszönhetően 6 csoportban 120-an táncolnak településen. Az együttes többszörösen kiválóan minősült, célkitűzése a néptáncok megőrzése, feldolgozása, terjesztése és átörökítése. A Települési Értéktár Bizottság a helyi táncok elemeit a települési értéktárban szerepelteti, mint

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

Békefi Antal Vasi Népdalok. Szombathely, 1976.

DÖMÖTÖR Sándor: Őrség. Szombathely, 1987.

Eörséghnek Leírása ugymint: Annak Természete, Története, Lakosai ezeknek szokásai, nyelvhasználata a' mellyeket őszve szedegett Nemes - Népi Zakál György: 1818-dik Esztendőben.

FELFÖLDI László- PESOVÁR Ernő: Magyar nép és nemzetiségeinek táncok kultúrája. Bp. 1997.

HALMOSI István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ.

HORVÁTH János - PESOVÁR Ernő: Vas megyei táncoktatók kézikönyve Szombathely, 1971. Népművelési Tanácsadó.

KARDOS László: Az Őrség népi táplálkozása. Budapest, 1943.

KÖVÁGÓ Zsuzsa - KÖVÁGÓ Sarolta: A magyar amatőr néptáncmozgalom története. A millenniumtól az 1948. évi Centenáriumi Fesztiválig Művelődéstörténeti kézikönyv. Budapest 2001.

LAJTHA László: Dunántúli táncok és dallamok I. Budapest, 1962. Zeneműkiadó Vállalat.

LAJTHA László: Dunántúli táncok és dallamok II. Budapest, 2005. Hagyományok Háza. Népzenei Monográfiák IV.

LÁNYI Ágoston – MARTIN György - PESOVÁR Ernő: A körverbunk. Budapest, 1983. Zeneműkiadó Vállalat.

JAVASLAT A Gencsapáti táncgyománya

„[NEMZETI ÉRTÉK MEGNEVEZÉSE]”

VAS MEGYEI ÉRTÉKTÁRBA TÖRTÉNŐ FELVÉTELÉHEZ

Készítette: Gencsapáti Települési Értéktár Bizottsága

.....
(aláírás)

Gencsapáti, 2014. november 26.

(P. H.)

I.

A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó
(személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve: **Gencsapáti Települési Értéktár Bizottsága**

2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy
adatai:

Név: Varga Albin

Levelezési cím: 9721 Gencsapáti, Szentegyház u. 5.

Telefonszám: 94/508-522, +36/30/560-5099

E-mail cím: gencsmuvhaz@gpinet.hu

II.

A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése-**Gencsapáti Néptánc hagyománya (gencsi verbunk, söprútánc, kanásztánc, gencsi csárdás)**

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti
besorolása

o kulturális örökség

3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye: Gencsapáti

4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét
kezdeményezik

o települési

Magyar Népzene Tára II. Jeles napok. Szerk.: Bartók Béla, Kodály Zoltán. Budapest, 1953.

MARTIN György: Magyar tánc típusok és táncdialektusok I-III melléklettel. Budapest 1970-72.

Pálfi Csaba A Gyöngyösbokréta története Budapest, 1970. Tánc tudományi Tanulmányok 1969-70. Magyar Táncművészek Szövetsége.

PÁVEL Ágoston: Őrségi képek. Vasi Szemle 1936. III. évf.

PESOVÁR Ernő: Tánc hagyományunk történeti rétegei. A magyar nép tánc története. Szombathely, 2003. Berzsenyi Dániel Főiskola.

SZÁSZ Béla: Gencsapáti verbunk, perenyei söprűs, gencsi páros. Budapest, 1953. Művelt Nép Könyvkiadó. Néptáncosok Kiskönyvtára.

Körverbunk. „Verbunk” Gencsapáti-Perenye ZTI Ft 490. (MTA Zenetudományi Intézet Néptánc adattára)

Verbunk, kanásztánc, söprűtánc Gencsapáti ZTI 29. (MTA Zenetudományi Intézet Néptánc adattára)
http://db.zti.hu/neptanc/tanc.asp?VBSdbClickClass_1=VBSdbGoToGridRow&VBSdbIndex_1=2

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

III.

MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja (dvd Melléklet)

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek

3. A javaslatához csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat

2. melléklet a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelethez

Antal László

GENCSAPTI A KÁRPÁT-MEDENCE TÁNCHAGYOMÁNYÁBAN

Ha a néprajzi adatok után kutatva keressük Nagyencset és Gyöngyösapátit, vagy az 1943-as egyesítés óta Gencsapátit, úgy tűnik, mintha elkerülték volna kutatók a falut. Köszönhető talán ez a Szombathelyhez való közelségnek, vagy annak, hogy inkább az Őrség került a kutatói figyelem középpontjába.¹ Nézetem szerint a Gyöngyösbokréta mozgalom az a határvonal, amely először Perenyére, majd Gencsapátira fordítja a figyelmet. A gyűjtés valójában a második világháború után kezdődik meg a két faluban, amelyek közelségük révén zenei-, tánc- és szokásanyagukban nem mutatnak nagy eltéréseket. Perenyén és Gencsapátiban is működött Gyöngyösbokrétás csoport, a különbség csak annyi, hogy Gencs nem regisztráltatja magát, így nem vesznek részt a nagy budapesti bemutatókon, míg Perenye igen.² A falu népművészete 1948-ban a gyulai Centenárium Fesztiválon kerül igazán a figyelem középpontjába, amelyen Perenye 11, Gencsapáti csoportja pedig 18 fővel vesz részt.³ A korabeli emlékezet szerint a gencsi férfikar elementáris erővel mutatta be a verbunkot, mind e mellett az április 11-én 17.-ként fellépő Vincze Ferenc szólótáncos kategóriában, első helyezett lett.⁴ Ezt követően Molnár István felvételt készít Vincze Ferenc verbunkjáról, kétbotos kanásztáncáról.⁵

A népzenei irodalomban kutakodva a Magyar Népzene Tára II.(1953) kötete egy, a faluban gyűjtött pünkösdlőt és egy betlehemes játékot közöl.⁶ Békefi Antal a Vasi népdalok (1976) című kötetében egy gyermekdalt találunk a faluból.⁷ Az 1950-es években Pesovár Ernő is végez terepmunkát Gencsapátiban, ekkor filmfelvételt nem készít, de 1962-ben már igen. Gyűjtése anyagát a Vas megye tánc- és zenei hagyománya (1988) című kötetében teszi közzé. Gencsapátiból és Perenyéből egy rekonstruált verbunk folyamatot közöl kintográfiaival.⁸ Ugyanitt Halmos István tanulmányának dallamtárában három dallam szerepel a faluból.⁹ Gencsapáti és Perenye nevét az 1953-ban egy, három helyi táncanyagból

¹ Eörségnek Leírása ugymint: Annak Természete, Története, Lakosai ezeknek szokásai, nyelv szokása a' mellyeket öszve szedegett Nemes - Népi Zakál György: 1818-dik Esztendőben.

PÁVEL Ágoston: Őrségi képek. Vasi Szemle 1936. III. évf. 318-338o.

KARDOS László: Az Őrség népi táplálkozása. Budapest, 1943.

DÖMÖTÖR Sándor: Őrség. Szombathely, 1987.

² Pálfi Csaba A Gyöngyösbokréta története Budapest, 1970. Tánc tudományi Tanulmányok 1969-70. Magyar Táncművészek Szövetsége. 115 – 160.o.

³ KÖVÁGÓ Zsuzsa - KÖVÁGÓ Sarolta: A magyar amatőr néptáncmozgalom története. A millenniumtól az 1948. évi Centenárium Fesztivál Művelődéstörténeti kézikönyv. Budapest 2001. 151. o.

⁴ Uo154. o. valamint Szalay Karola, Szabó Iván, Kaposi Edit hajdani zsúritagok, valamint Maác László szíves közlése. Gyula, 2003. Centenárium Fesztivál 45 éves évfordulója.

⁵ ZTI Ft.

⁶ 178. sz. Pünkösdlő. Adat közlők: Gencsi leányok. Gyűjtő: Kerényi György, 1952.

376. sz. Betlehemes. Szereplők: Angyal: Novák László (13), 1. pásztor: Varga József (14), 2. pásztor: Óvári János (13), 3 pásztor: Belkovich László (14). Gyűjtő: Kerényi György 1952.

In: Magyar Népzene Tára II. Jeles napok. Szerk.: Bartók Béla, Kodály Zoltán. Sajtó alá rendezte: Kerényi György. Budapest, 1953.

⁷ „Uram,uram ereszd meg...” Gencsapáti 1959. Adatközlő: Geröl Sándorné Magyar Anna 1875. In:Békefi Antal Vasi Népdalok. Szombathely, 1976.

⁸ Körverbunk. „Verbunk”. Gencsapáti – Perenye. ZTI Ft 490. Táncolta: Nardai János 68 é. (Gencsapáti), Babócsi Gyula 76 é. (Perenye). Gyűjtő: Pesovár Ernő 1954. In: HALMOS István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. 100-104. o.

⁹ 1. 20a Giusto. ¼= 100. Gencsapáti 1960. Gáspár Mihály 1883. Pesovár Ernő és Petró János AP 7800j.

2. 63. „Dudanóta” Giusto ¼= 100 Gencsapáti 1960. Gáspár Mihály 1883. Pesovár Ernő és Petró János AP 7800k.

készített koreográfia tette ismerté.¹⁰ A megye táncgyományát szívéen viselő Pungor Ervinen kívül Dr. Domonkos János, Horváth József, Hubai Győző, Dr. Kiss Gyula, Rimányi Anikó, Petró János és még sokan mások folytatnak tánc- zenei és szokásanyaggyűjtést. Munkájuk a Zenetudományi Intézet dokumentumtárában érhető el. Az áttekintést követően tanulmányunk célja, hogy Gencsapáti táncgyományát bemutassa és elhelyezze a kárpát-medencei táncgyomány történeti rétegeiben.

A magyar táncdialektusok sajátos arculatának kialakulásához a történelem során működő elkülönítő és egységesítő tényezők együttes, gyakran egyidejű hatásának köszönhető. Az egyenlőtlen történeti fejlődésből fakadó fáziseltolódások, a különböző mértékben ható táncdivatok s a környező népekkel kialakult kölcsönhatások kisebb-nagyobb táji különbségeket eredményeztek tánc kultúránkban. A táncnév, a tánchoz kapcsolódó terminológiai anyag s a hozzá fűződő népi tudásanyag, a táncnak a paraszti táncéletben betöltött helye, szerepe, a tánchoz kapcsolódó zenekíséret, táncok szerkezeti felépítése, motívumkincse, térbeli mozgása, téralakzata, a táncosok összefogódzása, a táncszközök használati módja és a táncos szközkhöz való viszonya, azok a tényezők, amelyek alapján a tánc típusok, azok altípusai és változats csoportjai meghatározhatók. Mindezek alkalmas szközök a táncdialektusok meghatározásához is.¹¹

A fentiek figyelembevételével *Martin György* Vas megyét a *nyugati dialektus* keretében tárgyalja Veszprém és Zala megyével együtt, a nyugati táncdialektus legkevésbé felkutatott nagy területének tartva.¹² Rendkívül találó Lajtha László egyik adatközlőjének szinte tudományos precizitással megfogalmazott gondolata e területről: „*Vas, Zala, Veszprém megye sarkall itt össze. Különböző szokású népek laknak itten. A népek közel laknak egymáshoz, de mindenben eltérők. Háromféle nép, szokás, nyelv itt, a három vármegye sarkában.*”¹³ Martin György a területet úgy említi, mint amelynek a tánc kincséről még ma sincs megfelelő képünk. A hetvenes évek elején még szakadozottan tartott képet az idők folyamán Pesovár Ernőnek – különösen Vas megye területén- az elszigetelten megmaradt táncok, valamint a múltat idéző szóbeli visszaemlékezések és dokumentumok alapján sikerült a korábbinál valamivel pontosabban megrajzolni.

Vas megye zenei- és táncgyományának eltérései az ország más részétől különböző társadalmi jelenségekkel magyarázhatók. A terület népének táncéletét és a táncos ízlését jelentősen módosította a fokozottan érvényesülő korai polgárosulás. A pásztorság és a cigányság, amely nem volt a parasztságtól elkülönülő réteg, elveszítette azt a szerepét, hogy a lakosság többségénél már divatjamúlt dalokat megőrizze. A pásztorság nem nagyszámú, közös tudattal összefogott réteg, hanem teljességgel összeforrott a parasztsággal. Jelentősen befolyásolta a megye életét, hogy nemzetiségekkel élt együtt. Ezen a tájon a magyar népesség a sajátjánál fejlettebb jelenségekkel találkozott (szórakozás szervezetsége). A téli munkaalkalmak a közösségi játékok szinterei voltak, s e játékok szervezetsége lecsökkentette

3. 68a. „Söprútánc” Giusto $\frac{1}{4}$ =108. Gencsapáti 1960. Gáspár Mihály 1883. Pesovár Ernő és Petró János AP 7800e-h. In: HALMOS István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Múvelődési és Ifjúsági Központ. 190. o., 223.o., 228-229.o.

¹⁰ SZÁSZ Béla: Gencsapáti verbunk, perenyei söprús, gencsi páros. Budapest, 1953. Múvelt Nép Könyvkiadó. Néptáncosok Kiskönyvtára.

¹¹ MARTIN György: Magyar táncdialektusok. In: FELFÖLDI László- PESOVÁR Ernő: Magyar nép és nemzetiségeinek táncgyományja. Bp. 1997. 212-215. o. In: HALMOS István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Múvelődési és Ifjúsági Központ. 190. o., 223.o., 228-229.o.

¹² Uo. 223-227. o.

¹³ Horváth Ferenc (1891) primás, Jánosháza. In: LAJTHA László Dunántúli táncok és dallamok II. Budapest, 2005. Hagyományok Háza. Népzenei Monográfiák IV. 247.o.

a dalanyagot és a táncolás lehetőségét is.¹⁴ Ennek eredménye, hogy az újabb keletű divatos táncok mellett kiszorultak a hagyományos mulatsági funkciót betöltő formák, ugyanakkor a bizonyos mértékig szertartásos-rituális táncok, táncos mozzanatok jobban ellenálltak a változásoknak, mint a korizlésnek kitett mulatsági táncok. Pesovár Ernő szerint a területen az országosnál korábban lezajlott átalakulás, az egyes táncrétegek arányainak megváltozása miatt e területen a *régi és új réteget* képviselő táncok mellett fokozottabb mértékben kell vizsgálni a *polgári és idegen táncokat*. E réteg táncai stílusjegyeik alapján jól elhatárolhatók a magyar néptánc történetének fő vonulatától, de a táncéletben betöltött szerepük alapján szerves részei a terület tánc kultúrájának.¹⁵ A kutató szerint a magyar néptánc kultúra történeti fejlődése szerves egységet alkot, amelyekben a regionális eltérések az időbeli fáziseltéréseket is megjeleníti. A három nagydialektus terület egy-egy nagy divatáramlatot őrzött meg. A nyugati dialektusterületen, amelyhez Vas megye is tartozik és Pesovár Ernő szerint Somogy a központja, a kanásztánc-ugrós stílusnak meghatározó szerepe volt.¹⁶ Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az új táncstílus férfi és páros táncai ne fordulnának elő. E rendhagyó vizsgálat eredményeként Pesovár Ernő Vas megye paraszti kultúrájának három rétegét rajzolja fel:

„1. A stílusjegyei alapján többrétegű *régi réteg* táncai;

2. Az *új táncstílusú* férfi és páros tánc, valamint az ebből sarjadó *népies műtánc*;

3. A *polgárosulás jegyében* elterjedt és a *tánciskolás gyakorlattal* közvetített idegen eredetű *társastáncok*, illetve az ezekkel rokon karakterű, *szomszéd népi kapcsolatra utaló táncok*.”¹⁷

A *régi rétegébe* tartozó tánc hagyomány legjelentősebb képviselője a *kanásztánc-ugrós stílus*, amely a megyében élő szórványos adalékok ellenére is jól kirajzolódik. Pesovár Ernő ebbe a stílusrétegbe sorolja a *bemutató jellegű ügyességi* táncokat, ezek *lakodalmi funkcióban* élő változatait, a kettesben vagy párosan járt ugrósokat, valamint a *dramatikus-pantomimikus táncjátékokra* utaló emlékeket. Ennek a tánc típusok sorát magába foglaló stílusrétegek létéről tanúskodik, hogy Vas megyében is éltek az egyes ügyességi mozzanatokból önállósult típusok:

- a kanásztánc eszköz felett járt változatai,
- a söprútánc és ennek párosként élő formája,
- az ugrós szóló, kettes és páros változatai,
- a phallikus, labirintus típusú söprútánc,
- a lakodalmi menettánc és
- a dramatikus - pantomimikus táncok emléke.

Az *új táncstílusú* férfi és páros tánc, valamint az ebből sarjadó *népies műtáncot* Vas megyében

- a *verbunk szóló és csoportos formája szokáskeretével és terminológiájával (lóstolás, beavatás, legényavatás etc)*,

- *csárdás oldaltvonulós - sétálás, nyílt és zárt összefogásos változatai*,

- a reformkor nemzeti stílust teremtő szándékának kései emlékei a *népies műtáncok*,

- *nyugat-európai eredetű, szomszéd népi kapcsolatra utaló táncok* képviselték.

¹⁴ HALMOSI István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. 155. o.

¹⁵ HALMOSI István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. 33-36.o.

¹⁶ Uo. 30. o.

¹⁷ Uo. 11. o.

Ezek ismeretében szűkítsük le a kört Gencsapátira és a tánc kutatás számára valamivel korábban felfedezett Perenyére. Munkám elsősorban Pesovár Ernő kutatásaira támaszkodik, s csak azokat a pozitív (korábbi és recens) adatokra támaszkodik, amelyek konkrétan Gencsapátira vonatkoznak

- Ismerjük a *kanásztánc botforgatós, két bottal járt, keresztbetett botok feletti táncolással kiegészült* látványos formáját is. A botforgatással a nyelvterület északkeleti részén, a szatmári cigánybotolókban találkozunk. Erről Molnár István Vincze Ferenc táncáról 1948-ban készített felvétele tudósít.¹⁸

- A következő ügyességi típus, a *söprűtánc* széleskörű elterjedésére és vitalitására következtethetünk Vas megye 17 községéből, *Gencsapátiból* és *Perenyéből* származó adatokból. A tánc típus egyik izgalmas, *fallikus* változatát szintén Molnár István gyűjtötte fel 1948-ban Vincze Ferencről.¹⁹

- A *söprűtánc csoportos formája* mind Gencsapátiban, mind Perenyén ismert volt. A tánc jellegzetes mozzanata a söprű fegyverszerű kezelése és körbedobálása. Meg kell emlékeznünk egy, itt is ismert ügyességi táncról is gazdasági eszközökhöz kapcsolódó, a cséptáncról. 1960-ban a 77 éves Gáspár Mihály így emlékezik meg a táncról: „*Apám a cséptáncot, akkor cséptáncot is mutatta. Télen, akkor forgatta csépet, ha fáztunk, hogy ezt csináljuk, majd nem fázunk.*”²⁰

- Az *ugrós* gazdag szóló, páros és csoportos, körtáncként ismert változatai a típus széles elterjedéséről tanúskodnak. Tovább színezi a képet a *dus* név használata. Ezzel összefüggésben kell szólni a fejen egyensúlyozott üveggel járt gencsi változatot: „*Dusivásnál a literes üveget a fejére tette. Egyedül táncolták. Fogadtak a legények aztán a legtöbb elvesztette.*”²¹

Vas megyét is magába foglaló regionális kultúra körvonalai is kirajzolódnak a *regösének* dunántúli elterjedése alapján, „*...a tánc hagyományunk alaprétegéről vallott felfogásunkat erősíti a kanásznóta liktetésű regösénekre járt tánc néhány adaléka.*”²² Sebestyén Gyula több helységről is közöl adatokat (Surány, Cserszegtomaj, Salfa) a regösénekéről. Bárdosi Balázs szíves közlése alapján a Gencsapátiban és Ölbön a *regösénekben szőtt körtáncról* kapunk képet.²³ Mit is jelent Pesovár Ernő a tánc hagyomány alaprétegéről vallott gondolata? „*További adalékok is azt bizonyítják, hogy Vas megye tánc hagyományának szerves része annak a Dél- és Nyugat Dunántúlt magába foglaló regionális tánc kultúrának, amelyre a tánc hagyományaink alaprétegének tekinthető kanásztánc-ugrós stílus a jellemző.*”²⁴ Pesovár Ernő elméletét összegezve a kanásztánc-ugrós stílus jellemzői az alábbiakban foglalhatók össze:

- Jól körvonalazható kísérőzenéjét nagyjából kanásznóta változatok adják, és néhány dallamtípus a népzene régebbi rétegéből.

¹⁸ Kanásztánc, verbunk, söprűtánc. Gencsapáti. ZTI Ft. 28

Táncolta Vincze Ferenc

Gyűjtő: Molnár István 1948.

¹⁹ Uo.

²⁰ HALMOSI István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. 20 o.

²¹ Gáspár Mihály 77 é. 1960. Idézi Pesovár E. In: HALMOSI István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. 13.o.

²² Uo. 11. o.

²³ Bárdosi Balázs szíves közlése. In: HALMOSI István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. 55. o.

²⁴ HALMOSI István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. 19. o.

- Uralkodó motívuma a ti-ti-tá ritmusú „cifra” vagy „háromlépés”, amelynek alapján szorosan szálak fűzik egy átfogó európai hagyományhoz.
- A kanásztánc- ugrós táncstílus egyik jellemző sajátossága még a strofikus komponálás keretében megvalósuló kettős tagozódás tendenciája.²⁵

Az új táncstílusú táncokat vizsgálva Pesovár Ernő megállapítja, hogy „A 18 századtól nyomon követhető új táncstílus férfitáncának reprezentatív képviselője Vas megyében a gencsi és perenyei körverbunk.”²⁶ A *verbuválás és verbunk története* (1983) című tanulmányában a huszárezredek alapítási és kiegészítő körzetei alapján arra következtet, „...hogyan toborzó tevékenységük jelentős szerepet játszhatott a verbunk fogalmának népszerűsítésében, a verbuválás emlékeit idéző hagyomány kialakulásában, valamint a tánc típus elterjedésében és intenzitásában” Nyugat-Magyarország a 19 század végéig az 1., 3., 5., 6., 8., 9. huszárezredek toborzó körzetébe is tartozott. Nem véletlen, tehát, hogy a körverbunk szórványos emlékei megmaradtak.²⁷

Molnár István és Pesovár Ernő gyűjtéseinek tanulsága szerint a körverbunk hagyományos formája három részre tagozódik. *Malmozásból*, „*kézhajtás*”-ból álló bevezető részt *körbenjárás* követi, majd *tapsos csapásoló* rész zárta a táncfolyamatot. A táncot a „*Ritka búza, ritka árpa...*” kezdetű dallam kísérte, s ezt más táncokhoz nem játszották a zenészek. „...megvolt a zenészeknél a szakasz, amikor a csizmaszárat köllött ütni, akkor másképp cifrázták a zenét, akkor megálltak, akkor ütöttek a csizmaszártra. Hajtották a kezüket. Egy-egy szakaszban nem hajtották a kezüket, mentek körbe, utána ütötték a csizmaszártra.”²⁸ A lengető motívumokkal ötvözött körbenjárás a visszatérő csapásoló egységeket kötötte össze. A verbunkról, a táncolás rendjéről, formai sajátosságairól, valamint a különböző a szokásalkalmakon betöltött szerepéről korai, a 20. század elejére datálható adataink vannak.

Gyönyörű és részletes leírást ad Narday (Kovács) János 1903-ban egy németgencsi farsangi mulatságról, s azon belül a verbunk szerepéről, és eltáncolásának szabályairól: „*Megkondult az estharang, csend lett a mulatóházban. Elvégezték imáikat, aztán dalolva elmentek vacsorálni a lányok. Most nem jöttek addig a mulatóhelyre, míg a leányszedő legények el nem mentek értek. Addig a legények pedig összeálltak kör alakba, a cigányok húzták nekik a verbung muzsikát. Minden legény részére egy itze bor volt letéve a földre, ezek pedig körülötte verbungoltak. A verbungnak ollan egy csattanásra kellett menni, mintha csak dróton rángatták volna el. Úgy ment ez tovább. Aki nem értette, azt kiállították a bandából, hogy először tanulja meg, aztán álljon közéjük.*”²⁹ Izgalmas, figyelemreméltó adatokat közöl még a verbunkról Polgár Endre gencsi tanár 1951-ben: „*A verbunkot különösen az 1870-es, 80-as években szerették. 21-en táncolták. A középső dust ivott. Fejére tette az üveget, azzal kellett táncolnia, le is kellett feküdnie, ilyenkor a homlokára csúsztatta, s amikor felkelt, akkor itta ki*”³⁰

A gencsi - perenyei verbunk, mint látjuk a kevésbé szabályozott kelet-rábaközi verbunkokkal rokon. Ezt támasztja alá a verbunk utáni *dusívás* mozzanata, amely valaha a férfi körtánc szerves része lehetett, és amelyet Pesovár Ernő az avatás próbatételének jelképeként értelmez.

²⁵ PESOVÁR Ernő: *Tánc-hagyományunk történeti rétegei. A magyar nép tánc-története.* Szombathely, 2003. Berzsenyi Dániel Főiskola. 31-37. o.

²⁶ HALMOSI István - LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: *Vas megye tánc-és zenei élete.* Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. 25. o.

²⁷ PESOVÁR Ernő: *A verbuválás és verbunk története.* In: LÁNYI Ágoston - MARTIN György – PESOVÁR Ernő: *A körverbunk története, típusai és rokonsága.* Budapest 1983. Zeneműkiadó. Népzene, néptánc, tánc ház. 5-35. o.

²⁸ Nardai János 1960. Idézi PE. In: HALMOSI István - LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: *Vas megye tánc-és zenei élete.* Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. 25. o.

²⁹ Idézi PE. In: Uo. 25. o.

³⁰ Idézi PE In: Uo. 25-26. o.

A gencsi körverbunk kézhajtó mozzanata a kunszentmiklósi körverbunk malmozó mozgásával rokon. Ez a mozzanat a dusivással együtt egy tágabb, európai történeti fegyvertánc hagyományhoz kapcsolja atáncítást.³¹ Vas megyében is megtaláljuk a rábaközi verbunkok szokáskeretét és a legényszervezetekben használt terminológiát. Biztos adatok bizonyítják a bekeresztelés szokáskeretének létezését, valamint annak a farsangi lóstolással való szoros kapcsolatban álló gencsi létezését. „*Farsangkor fekete nadrágban, csizmában, csizmaszárban rozmaring, szép fehér kötény, szépen ki volt varrva-8-10-en luostutak a faluban. A cigány ment utánuk.*”³²

Az új stílus másik reprezentatív típusa a *csárdás*. Az adatok szerint az *oldalvonalos* formában járt *sétálóst* a *zárt összefogódzású* csárdás az első világháborút követően, az 1920-as években újabb keletű műzenei dallamok és történeti hangvételű dallamváltozatokkal kísérték.³³ Pesovár Ernő 1988 - ban megállapítja, hogy a verbunk és csárdás Vas megyében, így Gencsapátiban „*olyan stiláris egységet alkotott, amelynek eredményeképpen nemcsak a lassúban, de a frissben is megjelentek a verbunk karakterét idéző vonások*”³⁴ A *sétálós* nagy elterjedtsége a megyében a nagymúltú vonulós páros továbbélését dokumentálja, egyben megerősíti azt a régi stílus által is kirajzolódó kapcsolatot, amely a megye hagyományát *Dél-Dunántúl*hoz fűzi. A nyugat-európai régies hagyomány él itt tovább a nő tánckezdő kifordításában. Ez a mozzanat, a friss csárdás szökdelő karakterével együtt már a *Rábaközszel rokonítja Vas megye csárdását*. Gencsapáti *csárdásban*, a korábbi forgós-forgató karakterű táncok hagyományaként, a *steierischre* jellemző formulák is tovább élnek. Ilyen a két kar alatti forgató formulája.³⁵ Szervesen kapcsolódnak a megyében, s így Gencsapátiban és Perenyén is a tánckultúra új rétegéhez azok a *népies műtáncok*, amelyek a reformkor nemzeti stílust teremtő szándékának kései emlékei (magyar kettes, sormagyar).³⁶

Összegzés

Az országszerte elterjedt *nyugat-európai eredetű*, un. *idegen táncok* közül a lakodalmak éjfél után járt *párnatánc*, a *Hogy a csibe?* játék, a *lengyelke* és a *padegatter* volt a legnépszerűbb, de a *hupit* is ismerték Gencsapátiban.³⁷ A történeti adat és névadás alapján Pesovár Ernő feltételezi, hogy Vas megyében nem csupán a tánciskolás gyakorlat, hanem a szomszédnépi, nemzetiségi kapcsolat is hozzájárult a *valcer*, a különböző *polkák* erjedésében. A *kreutzpolka* népszerűsítésben pedig a tánciskoláknak volt szerepe.

A táncos adalékok összegzéseként elmondható, hogy a pásztortánc-fegyvertánc hagyományainkra vonatkozó ismereteinket jelentősen bővítik a vas megyei, s ezen belül a perenyei - gencsapáti gyűjtések. Ezek közül Pesovár Ernő a következőket emeli ki:

- A csoportos eszközös formák párhuzamai a Kárpát-medencében található, körben járt szlovák *hajduckinak*, és a gorál *zbojnickynak*.

³¹ Uo. 25-27.o.

³² Polgár Endre tanár közlése. Idézi PE. In: HALMOSI István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. 26. o.

³³ LAJTHA László: Dunántúli táncok és dallamok I. Budapest, 1962. Zeneműkiadó Vállalat.

LAJTHA László: Dunántúli táncok és dallamok II. Budapest, 2005. Hagyományok Háza. Népzenei Monográfiák IV.

³⁴ HALMOSI István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. 20. o.

³⁵ Uo. 36. o.

³⁶ HALMOSI István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. 30. o.

³⁷ Horváth Ferenc 78 é. 1959. Idézi PE In: HALMOSI István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ.

- A gencsi, nemescsói *phallikus söprútánc* fontos adalék az eszközös táncok értelmezéséhez. -
- A regösének alakoskodói pedig a Somogyból, Zalából ismert *pantomimikus-dramatikus* táncgyományt egészítik és bővítik ki.
- A karácsonyi köszöntők, betlehemesek és regösének körtánca, a lóstolással együtt egy szélesebb körben kimutatható, sokrétű *rituális tradíció* jegyeit őrzik.³⁸
- A gencsi verbunk, a kevésbé szabályozott kelet-rábaközi verbunkokkal, körverbunk kézhajtó mozzanata alapján pedig a kunszentmiklósi körverbunkkal rokon. A verbunk utáni *dusivás* mozzanatával együtt egy tágabb, európai történeti fegyvertánc hagyományhoz kapcsolja a táncípust.
- Az újstílusú párostánc, a csárdás gencsi változata pedig megidézi nekünk a steierisch 18-19. századi magyarországi népszerűségét. A steierische jellemző formulák korábban a forgós-forgató karakterű párostáncok hagyományaként a csárdásban is tovább éltek.

A korai és a Rábaköztől eltérő jellegű polgárosulás következtében itt a hagyomány nem vált egy új – a régiből táplálkozó vagy arra támaszkodó – táncanyag forrásává, hanem funkcióját csaknem teljesen elveszítette, ezért csak töredékes nyomait találjuk meg a hajdan itt is élő régi stílusnak.

IRODALOM

Békefi Antal Vasi Népdalok. Szombathely, 1976.

DÖMÖTÖR Sándor: Őrség. Szombathely, 1987.

Eörséghnek Leírása ugymint: Annak Természete, Története, Lakosai ezeknek szokásai, nyelvszokása a' mellyeket öszve szedegett Nemes - Népi Zakál György: 1818-dik Esztendőben.

FELFÖLDI László- PESOVÁR Ernő: Magyar nép és nemzetiségeinek táncgyománya. Bp. 1997.

HALMOSI István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ.

HORVÁTH János - PESOVÁR Ernő: Vas megyei táncoktatók kézikönyve Szombathely, 1971. Népművelési Tanácsadó.

KARDOS László: Az Őrség népi táplálkozása. Budapest, 1943.

KÖVÁGÓ Zsuzsa - KÖVÁGÓ Sarolta: A magyar amatőr néptáncmozgalom története. A millenniumtól az 1948. évi Centenáriumig Fesztivál Művelődéstörténeti kézikönyv. Budapest 2001.

LAJTHA László: Dunántúli táncok és dallamok I. Budapest, 1962. Zeneműkiadó Vállalat.

LAJTHA László: Dunántúli táncok és dallamok II. Budapest, 2005. Hagyományok Háza. Népzenei Monográfiák IV.

LÁNYI Ágoston – MARTIN György - PESOVÁR Ernő: A körverbunk. Budapest, 1983. Zeneműkiadó Vállalat.

Magyar Népzene Tára II. Jeles napok. Szerk.: Bartók Béla, Kodály Zoltán. Budapest, 1953.

³⁸ HALMOSI István -LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő: Vas megye tánc-és zenei élete. Szombathely, 1988. Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. 20. o.

MARTIN György: Magyar tánc típusok és táncdialektusok I-III melléklettel. Budapest 1970-72.

Pálfi Csaba A Gyöngyösbokréta története Budapest, 1970. Tánc tudományi Tanulmányok 1969-70. Magyar Táncművészek Szövetsége.

PÁVEL Ágoston: Órségi képek. Vasi Szemle 1936. III. évf.

PESOVÁR Ernő: Tánc hagyományunk történeti rétegei. A magyar nép tánc története. Szombathely, 2003. Berzsenyi Dániel Főiskola.

SZÁSZ Béla: Gencsapáti verbunk, perenyei söprűs, gencsi páros. Budapest, 1953. Művelt Nép Könyvkiadó. Néptáncosok Kiskönyvtára.